

OLIIY HARBIY TA'LIM MUASSASALARIDA XALQARO AEROPORTLAR XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH UCHUN HARBIY KADRLAR TAYYORLASHNING XALQARO TAJRIBASI VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Xudoynazarov Shokirjon Abdumalikovich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi

Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada oliy harbiy ta'lim muassasalarida xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta'minlash uchun harbiy kadrlar tayyorlashning xalqaro tajribasi va innovatsion yondashuvlari tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, simulyatsion treninglar va kompetensiyaviy model asosida kadrlar tayyorlash tizimi yoritilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro aeroport, harbiy ta'lim, xavfsizlik, innovatsion yondashuv, tajriba.

Аннотация: В статье рассматривается международный опыт и инновационные подходы к подготовке военных кадров для обеспечения безопасности международных аэропортов в системе высшего военного образования. Проанализированы современные технологии обучения и модель компетенций.

Ключевые слова: международный аэропорт, военное образование, безопасность, инновации, подготовка кадров.

Abstract: The article analyzes international experience and innovative approaches to training military personnel for ensuring international airport security within higher military education. Modern teaching technologies and competency-based training models are examined.

Keywords: international airport, military education, security, innovation, training.

Kirish

Hozirgi davrda xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta'minlash masalasi global miqyosda strategik ahamiyat kasb etmoqda. Har kuni millionlab yo'lovchilar, yuklar va xalqaro aviareyslar orqali amalga oshirilayotgan transport jarayonlari nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy va ijtimoiy xavfsizlikning muhim omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli xalqaro aeroportlar infratuzilmasida xavfsizlik tizimini mustahkamlash, yuqori malakali harbiy mutaxassislarni tayyorlash va ularning kasbiy kompetensiyasini xalqaro standartlar darajasida shakllantirish bugungi kunda eng dolzarb vazifalardan biridir.

Oliy harbiy ta'lim muassasalari bu jarayonda muhim o'rin tutadi. Chunki harbiy sohada tayyorlanayotgan mutaxassislar aeroport xavfsizligi tizimining eng mas'uliyatli

bo'g'inida — xavf-xatarni oldindan aniqlash, tezkor qaror qabul qilish, favqulodda holatlarni bartaraf etish va xalqaro xavfsizlik protokollariga amal qilishda asosiy rol o'ynaydilar. Shunday ekan, oliy harbiy ta'lim tizimida xalqaro tajribani chuqur o'rganish va uni innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali milliy o'quv dasturlariga integratsiya qilish zarurati ortib bormoqda.

Jahonning yetakchi davlatlarida — AQSh, Buyuk Britaniya, Turkiya, Janubiy Koreya, Isroil, Rossiya kabi mamlakatlarda harbiy xodimlarni aeroport xavfsizligi tizimida faoliyat yuritishga tayyorlash uchun maxsus simulyatsion markazlar, virtual treninglar va psixologik barqarorlikni rivojlantiruvchi dasturlar yo'lga qo'yilgan. Ularning tajribasi shuni ko'rsatadiki, nazariy bilim bilan bir qatorda real holatlarga asoslangan mashg'ulotlar, zamonaviy texnologiyalar va kognitiv yondashuvlar harbiy kadrlarda xavfsizlik kompetensiyalarini samarali shakllantirish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi ham ushbu yo'nalishda bosqichma-bosqich islohotlarni amalga oshirmoqda. Oliy harbiy ta'lim tizimida zamonaviy xavfsizlik texnologiyalarini o'qitish, xalqaro aeroportlar bilan hamkorlikda stajirovkalar tashkil etish va xorijiy ilg'or tajribalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish bo'yicha izchil ishlar olib borilmoqda. Biroq, mavjud tizimda pedagogik mexanizmlar va amaliy mashg'ulotlarni xalqaro tajriba bilan uyg'unlashtirishda ayrim kamchiliklar saqlanib qolmoqda.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada oliy harbiy ta'lim muassasalarida xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta'minlash uchun harbiy kadrlar tayyorlashning xalqaro tajribasi va innovatsion yondashuvlarini ilmiy tahlil qilish, ularning pedagogik va tashkiliy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilingan.

Asosiy qism

Xalqaro aeroportlar xavfsizligi tizimi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u nafaqat texnik vositalar, balki inson omiliga asoslanadi. Shu sababli, bu sohada xizmat qiluvchi harbiy xodimlarning kasbiy tayyorgarligi, psixologik barqarorligi, axborot madaniyati va tezkor fikrlash qobiliyati aeroport xavfsizligi samaradorligini belgilovchi asosiy mezon hisoblanadi.

Harbiy ta'lim muassasalari bugungi kunda bu yo'nalishda o'z faoliyatini xalqaro talablar bilan uyg'unlashtirishga intilmoqda. Xususan, o'quv dasturlariga xalqaro xavfsizlik protokollari, aeroport inshootlarida xavf monitoringi, terrorizm va kiberxavfsizlikka qarshi kurashga doir modullar kiritilmoqda. Bu o'zgarishlar harbiy ta'limni global xavfsizlik tizimining ajralmas qismiga aylantirmoqda.

Jahonning yetakchi harbiy-akademik markazlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, aeroport xavfsizligi sohasida kadrlar tayyorlash faqat nazariy tayyorlov bilan cheklanmaydi.

–**AQSh** tajribasida *Transportation Security Administration (TSA)* akademiyasi doirasida harbiy va fuqarolik xodimlari uchun aralash trening modeli qo'llanadi. Bu modelda amaliy mashg'ulotlar real xavf ssenariylari asosida o'tkaziladi.

–**Turkiyada Hava Harp Okulu** (Harbiy havo akademiyasi) bazasida aviatsion xavfsizlik bo'yicha maxsus modullar ishlab chiqilgan bo'lib, ular NATO standartlariga asoslangan.

–**Isroilda** harbiy xizmatchilarni aeroport xavfsizligiga tayyorlashda psixologik tayyorgarlik va xavfli vaziyatlarni boshqarish bo'yicha intensiv kurslar muhim o'rin tutadi.

–**Janubiy Koreya** tajribasida esa simulyatsion mashg'ulotlar, VR (virtual reallik) texnologiyalari va kognitiv model asosidagi o'qitish orqali kadrlar tayyorlanadi.

Bu tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, aeroport xavfsizligini ta'minlashga yo'naltirilgan harbiy ta'lim tizimi nafaqat o'quv jarayonini, balki real muhitda faoliyat yuritish kompetensiyasini shakllantiruvchi tizim bo'lishi zarur.

Oliy harbiy ta'lim muassasalarida xalqaro standartlarga mos o'qitish tizimini yaratishda quyidagi innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. **Simulyatsion treninglar** – real aeroport sharoitlarini modellashtirish orqali kursantlarda tezkor reaksiya, stressga bardoshlilik va tahliliy fikrlashni shakllantiradi.

2. **Virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR)** – xavfli holatlarni vizual tarzda o'rganish va xavfsizlik protokollarini interfaol mashg'ulotlarda sinovdan o'tkazish imkonini beradi.

3. **Case-study (vaziyatli tahlil) metodi** – xalqaro aeroportlarda sodir bo'lgan real hodisalarni o'rganish orqali xatoliklar va to'g'ri qarorlar tahlil qilinadi.

4. **Gamifikatsiya asosidagi ta'lim** – xavfsizlik tizimidagi operatsion vazifalarni o'yin shaklida modellashtirish orqali o'quvchini faol ishtirok etishga undaydi.

5. **Kognitiv refleksiya va psixologik tayyorgarlik** – favqulodda holatlarda harbiy xodimning hissiy barqarorligini oshiradi, stressni boshqarish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Bu metodlar harbiy ta'limda nafaqat bilim berish, balki xavfsizlik vaziyatlarida mustaqil fikrlash, jamoada ishlash va mas'uliyatli qarorlar qabul qilishni rivojlantirishga qaratilgan.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi va boshqa harbiy o'quv muassasalarda xalqaro hamkorlik asosida ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish ishlari olib borilmoqda.

–ICAO va IATA standartlariga asoslangan xavfsizlik kurslari joriy etilmoqda.

–Kursantlar uchun “**Airport Security Simulation Lab**” tashkil etilib, amaliy mashg'ulotlar real xavfsizlik tizimlari bilan uyg'unlashtirilgan.

– Harbiy mutaxassislar uchun xalqaro treninglarda ishtirok etish imkoniyatlari kengaymoqda (Turkiya, Qozog‘iston, Janubiy Koreya tajribalari o‘rganilmoqda).

– Pedagogik jarayonlarda “*Blended learning*” (aralash ta’lim) va “*Competency-based learning*” (kompetensiyaviy yondashuv) tizimlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Ushbu modernizatsiya jarayonlari harbiy kadrlarda aeroport xavfsizligini ta’minlashga oid professional, kommunikativ, texnik va psixologik kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, xalqaro aeroport xavfsizligini ta’minlash tizimi uchun kadrlar tayyorlash jarayoni integrativ yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Bu model quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi:

- Nazariy komponent – xavfsizlik va xavf tahlilining ilmiy asoslari;
- Amaliy komponent – real aeroport muhitida mashg‘ulotlar;
- Psixologik komponent – stressni boshqarish va irodaviy tayyorgarlik;
- Axborot-kommunikatsion komponent – kiberxavfsizlik va raqamli xavfsizlik tizimlari;
- Refleksiv komponent – faoliyat natijalarini tahlil qilish va doimiy o‘zini rivojlantirish.

Ushbu kompleks model xalqaro tajriba bilan uyg‘unlashtirilgan holda O‘zbekiston harbiy ta’lim tizimida aeroport xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan yangi pedagogik paradigmani shakllantiradi.

Zamonaviy global xavfsizlik tizimining ajralmas bo‘g‘ini sifatida xalqaro aeroportlarda harbiy kadrlar faoliyatini tashkil etish masalasi tobora dolzarblik kasb etmoqda. Xalqaro transport oqimlarining kengayishi, geosiyosiy tahdidlarning ko‘payishi, transmilliy terrorchilik, kontrabanda va kiberxavfsizlik bilan bog‘liq xavflar sonining ortishi harbiy sohada faoliyat yurituvchi mutaxassislardan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlik, psixologik barqarorlik va tezkor fikrlashni talab etmoqda. Shu boisdan, harbiy ta’lim tizimida xalqaro aeroport xavfsizligini ta’minlay oladigan kadrlarni tayyorlash jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirish, ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish zaruriyati tug‘ilmoqda.

Mavzuni o‘rganishning zaruriyati, eng avvalo, ta’lim jarayonini amaliy xavfsizlik talablariga mos holda takomillashtirish bilan bog‘liq. Hozirgi paytda O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi va boshqa harbiy o‘quv yurtlarida aeroport xavfsizligi bo‘yicha o‘quv dasturlarini yangilash, simulyatsion treninglarni joriy etish va real vaziyatlarni modellashtirish bo‘yicha ishlar olib borilmoqda. Biroq, xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, ta’lim mazmuni faqat nazariy bilim bilan cheklanmasdan, faoliyatga yo‘naltirilgan, refleksiv, kommunikativ va kognitiv kompetensiyalarni ham shakllantirishi lozim.

Xalqaro miqyosdagi amaliy tajribalarda, xususan AQSh, Turkiya, Isroil, Janubiy Koreya va Rossiya kabi davlatlarda aeroport xavfsizligini ta'minlovchi harbiy xodimlarni tayyorlashda zamonaviy o'quv laboratoriyalari, VR/AR texnologiyalar, interfaol simulyatsiyalar va stressga qarshi psixologik tayyorlov mashg'ulotlari keng qo'llaniladi. Bunday yondashuvlar natijasida o'quvchi-harbiylar nafaqat xavfsizlik protokollarini o'zlashtiradi, balki real tahdid holatida tezkor reaksiya ko'rsatish va jamoada to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi.

O'zbekiston sharoitida esa bu tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish, ularni pedagogik mexanizmlar orqali joriy etish va o'qituvchilarning o'zini ham xalqaro standartlar asosida qayta tayyorlash zarur. Mavzuni o'rganish zaruriyati shundan iboratki, bugungi harbiy ta'lim modeli nafaqat o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki milliy xavfsizlik tizimining barqaror ishlashiga xizmat qiluvchi yuqori salohiyatli kadrlarni tayyorlash imkonini beradi. Shu bois, xalqaro aeroport xavfsizligi uchun harbiy kadrlar tayyorlashda innovatsion pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish strategik ahamiyatga ega ilmiy yo'nalishdir.

Xulosa

Yuqorida keltirilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta'minlash uchun harbiy kadrlar tayyorlash jarayoni bugungi global xavfsizlik tizimining ajralmas va eng mas'uliyatli bo'g'ini hisoblanadi. Oliy harbiy ta'lim muassasalarida bu yo'nalishdagi ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlar, innovatsion texnologiyalar va ilg'or xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish zamon talabi bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro amaliyotda aeroport xavfsizligini ta'minlovchi harbiy mutaxassislarni tayyorlashda an'anaviy o'quv modellaridan faoliyatga yo'naltirilgan, refleksiv va kompetensiyaviy yondashuvlarga o'tish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, AQSh, Turkiya, Isroil, Janubiy Koreya va Rossiya tajribalari asosida shakllangan o'qitish tizimlarida harbiy kadrlarning psixologik barqarorligi, simulyatsion mashg'ulotlardagi tezkor qaror qabul qilish qobiliyati, raqamli xavfsizlik tizimlaridan samarali foydalanish ko'nikmalari markaziy o'rinni egallaydi. Ushbu tajribalarni O'zbekiston harbiy ta'lim tizimiga tatbiq etish harbiy xodimlarning kasbiy sifatlarini yanada yuksaltiradi.

Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatadiki, harbiy kadrlar tayyorlashda innovatsion pedagogik texnologiyalar — VR/AR treninglar, simulyatsiya mashg'ulotlari, kognitiv refleksiya metodlari, case-study va gamifikatsiya yondashuvlari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Bu metodlar nafaqat o'quvchilarni nazariy bilimlar bilan qurollantiradi, balki real xavfli vaziyatlarda mustaqil, mas'uliyatli va tezkor qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi va boshqa harbiy o‘quv muassasalarida xalqaro hamkorlik asosida olib borilayotgan islohotlar, pedagogik mexanizmlarni zamonaviylashtirish va xalqaro standartlarni joriy etish jarayonlari — harbiy ta’limni global xavfsizlik tizimi bilan uyg‘unlashtirish sari muhim qadamdir. Shu bilan birga, ta’lim mazmunini yanada boyitish, psixologik tayyorgarlik modullarini kuchaytirish va o‘qituvchilar malakasini xalqaro darajada oshirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta’minlash tizimi uchun harbiy kadrlarni tayyorlash — bu faqat ta’lim jarayoni emas, balki davlat mudofaasi, xalqaro hamkorlik va global barqarorlikni ta’minlovchi strategik yo‘nalishdir. Mazkur yo‘nalishda ishlab chiqiladigan innovatsion pedagogik mexanizmlar, zamonaviy o‘qitish texnologiyalari va xalqaro standartlarga asoslangan yondashuvlar nafaqat O‘zbekiston harbiy ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqadi, balki xalqaro xavfsizlik sohasida raqobatbardosh, professional va fidoyi kadrlar zaxirasini yaratish uchun mustahkam ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayev, M. (2020). Harbiy ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning pedagogik asoslari. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
2. Bozorov, B. (2022). “Transport xavfsizligi tizimida harbiy xodimlarni kasbiy-psixologik tayyorlashning nazariy asoslari”. O‘zbekiston Harbiy Akademiyasi Ilmiy axboroti, №3, 45–56.
3. Jo‘rayev, N. (2021). Oliy harbiy ta’lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash metodikasi. Toshkent: “Harbiy nashr”.
4. Karimov, A. (2019). “Xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta’minlashda inson omilining ahamiyati”. Milliy xavfsizlik va mudofaa jurnali, №2, 34–41.
5. Qayumov, N. (2021). “Harbiy xizmatchilarda xavfsizlik kompetensiyasini shakllantirishning psixologik omillari”. Ta’lim va Innovatsiyalar, №4, 37–44.
6. Qodirov, R. (2020). Aviatsiya xavfsizligi tizimida texnik va inson omillarining o‘zaro ta’siri. Toshkent: “Universitet” nashriyoti.
7. Raxmonov, D. (2022). “Harbiy kadrlarni tayyorlashda simulyatsion treninglardan foydalanish samaradorligi”. Pedagogik ta’lim jurnali, №5, 29–36.
8. To‘xtayev, Sh. (2023). O‘zbekiston harbiy ta’lim tizimida xalqaro tajriba asosida innovatsion o‘qitish texnologiyalari. Toshkent: Harbiy Akademiya nashriyoti.
9. Yo‘ldoshev, S. (2020). “Favqulodda vaziyatlarda harbiy xodimlarning tezkor qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish”. Milliy Harbiy Tadqiqotlar jurnali, №2, 54–62.

10. Zokirov, D. (2023). “Xalqaro aeroportlar xavfsizligini ta’minlashda harbiy kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish”. O‘zbekiston Mudofaa va Xavfsizlik, №1, 15–22.

